

Jan Polewka

Początki i rozwój adwokatury polskiej na Górnym Śląsku

Palestra 49/5-6(557-558), 263-292

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Można być pewnym, że sprostają oni zadaniom, jakie przed nimi stają, jeśli pamiętać będą – przy pełnym rozumieniu konieczności kreowania nowoczesnej koncepcji i filozofii tego zawodu współcześnie – o niematerialnym dziedzictwie przekazanym nam przez poprzednie pokolenia, które jest także ich dziedzictwem i które mają obowiązek i honor przechować i wzbogacić.

Kazimierz Wójcicki

Bibliografia

- Archiwum akt personalnych Okręgowej Rady Adwokackiej w Katowicach.
 A. Kiszka, Z. Krzemiński, R. Łyczywek – Historia Adwokatury Polskiej, Warszawa 1995 r.
 Paweł Kwoczek – Praca zawodowa i społeczno-narodowa adwokatów Polaków na Górnym Śląsku w okresie do 1945 r. „Palestra” 1970 r. nr 9–10.
 Witold Bayer – Samorząd adwokacki w dobie walki z okupacją hitlerowską – „Palestra” 1968 r. nr 11.
 Juliusz Niekrasz – Skład personalny Wojskowego Sądu Specjalnego Śląskiego Okręgu AK i adwokaci śląscy w szeregach ZUZ-AK, „Palestra” 1983 r. nr 8.
 Andrzej Bąkowski – Regulacje prawne ustroju adwokatury polskiej w latach 1918–1988 – „Palestra” 1988 r. nr 11–12.
 Stanisław Janczewski – Adwokatura międzywojenna – „Palestra” 1968 r. nr 11.
 Ludwik Kohutek – Adwokatura na Śląsku Cieszyńskim w latach 1938–1945 – „Palestra” 1973 r. nr 5.
 Antoni Steuer – Kalendarium dziejów Katowic – Muzeum Historii Katowic.
 Andrzej Krzysztof Kunert – Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944 r. – Instytut Wydawniczy Pax Warszawa 1987 r.

POCZĄTKI I ROZWÓJ ADWOKATURY POLSKIEJ NA GÓRNYM ŚLĄSKU

Wstęp

Opracowanie niniejsze stanowi próbę spojrzenia na działalność adwokatów w dobie rodzenia się świadomości narodowej ludności Górnego Śląska i ich udziału w tworzeniu państwowości polskiej. Stanowi próbę przypomnienia walki tego ludu o powrót do macierzy, który przez całe wieki wciągnięty został w orbitę niemieckich wpływów kulturowych. Jest przypomnieniem tych obrońców ludu, którzy piórem w książce czy w prasie, względnie słowem na wiecach czy w parlamencie niemieckim, domagali się uznania, poszanowania i przywrócenia jego praw. Do połowy XIX wieku świadomość więzi narodowej z mieszkańcami innych ziem polskich była słaba, tym bardziej, że ludność innych dzielnic będąca pod władzą różnych zaborców nie przejawiała większego zainteresowania Śląskiem. Nieliczna inteligencja polska na Śląsku pierwsza poczęła szukać z nimi kontaktów.

Śląsk Cieszyński, będący pod zaborem austriackim, już w 1918 r. zrzucił obce jarzmo. Polscy adwokaci cieszyńscy mieli ułatwione zadanie i od samego początku włączyli się w budowę struktur polskich. Uchwalona przez Sejm 15 lipca 1920 r. ustawa zawierająca Statut Organiczny przyszłego Województwa Śląskiego już w art. 1 stanowiła, że województwo to będzie obejmowało wszystkie ziemie śląskie przyznane Polsce, łącznie z ziemią cieszyńską. Jedynie z uwagi na odrębność przepisów niemieckich i austriackich ustrój sądownictwa i adwokatury rządził się odmiennymi zasadami do czasu ich ujednoczenia, co nastąpiło w 1932 roku. Dlatego też należało kilka zdań poświęcić w tym opracowaniu również adwokatom cieszyńskim.

W opracowaniu niniejszym starałem się też ogólnikowo opisać zasady ustrojowe w ujęciu historycznym do czasu wydania Prawa o ustroju adwokatury z 4 maja 1938 r.

Praca niniejsza nie pretenduje do pełnego opracowania zagadnienia. Nie o wszystkich też godnych uwagi adwokatów z tego okresu jest tutaj mowa. Dane osobowe w aktach personalnych adwokatów Okręgowej Rady Adwokackiej w Katowicach są niejednokrotnie w stanie szczątkowym. Dlatego też opis działalności niektórych z nich, przy braku innych źródeł, jest niepełny.

I. Sytuacja społeczna i narodowa na Górnym Śląsku na przełomie XIX i XX wieku

Zaledwie część Górnego Śląska wróciła w 1922 r. po 600 latach do Polski. Do Polski, która też dopiero trzy lata wcześniej odrodziła się po 123 latach niewoli. Polska podzielona przez trzech zaborców: Austrię, Prusy i Rosję podlegała ich prawom, a każdy z zaborców właściwym sobie sposobem starał się wynarodowić ludność miejscową, zniszczyć inteligencję i narzucić narodowi polskiemu swoje zwyczaje i prawa. Austria będąca państwem wielonarodowościowym prowadziła bardziej elastyczną politykę. Toteż kolejne zrywy wolnościowe miały szczególnie miejsce w zaborach pruskim i rosyjskim. Dzięki wysokiemu morale znacznej części polskiej inteligencji, państwa zaborcze nie zdołały wykorzeńić polskości. Świadomość narodowa społeczeństwa bardziej się umocniła i scementowała. Dotyczyło to również adwokatów Polaków, którym przyszło pracować w różnych systemach prawnych zaborców. Dążenia tych adwokatów do wypracowania jedności ideowo-narodowej na ziemiach polskich pod różnymi zaborami i późniejsze starania o utworzenie własnego samorządu zawodowego poprzez zwoływanie zjazdów adwokackich ze wszystkich zaborów oraz z emigracji, nie pozostały bez wpływu na dawno zapomnianą dzielnicę polską – Śląsk. „Praca od podstaw” i „Walka o duszę polską” to dwa główne hasła polskiej inteligencji w dobie rozbiorów.

Na Śląsku inteligencja polska była bardzo nieliczna.

Jedynym miejscowym adwokatem Polakiem, którego ludność powiatów pszczyńskiego i rybnickiego wybrała w 1895 r. w wyborach uzupełniających do Reichstagu, był Paweł Radwański. Z uwagi na brak źródeł trudno ustalić by w tym czasie na terenie Gór-

nego Śląska byli jeszcze inni adwokaci Polacy. Dziesięć lat później posłem do sejmiku pruskiego został pochodzący z Wielkopolski katowicki adwokat Zygmunt Seyda.

Na przełomie XIX i XX wieku przybywa nieco polskich adwokatów na Górnym Śląsku. W 1896 r. kancelarię adwokacką w Bytomiu otwiera adwokat Kazimierz Czapla. Następnie w 1907 r. kancelarie adwokackie otwierają: w Raciborzu – Cyryl Ratajski, w Zabrze – Stanisław Kobyliński, w Gliwicach – Konstanty Wolny, w Opolu – Bolesław Rosiński. Drugim polskim adwokatem w Opolu był Tadeusz Madaliński, a trzecim od 1910 r. dr Franciszek Lerch. W Bytomiu drugim adwokatem od 1909 r. był Brunon Kudera, a drugim polskim adwokatem w Raciborzu Witold Prądyński. W 1919 r. otworzył tutaj swoją kancelarię raciborzanin Antoni Rostek¹.

II. Górny Śląsk w latach 1918 do 1922

A. UDZIAŁ ADWOKATÓW POLSKICH W TWORZENIU RAD LUDOWYCH

Z dniem 11 listopada 1918 r. Polska odzyskała niepodległość. Na Górnym Śląsku panowała atmosfera ogólnego podniecenia. Nadarzała się bowiem okazja ponownego przyłączenia, po wielowiekowym oderwaniu Górnego Śląska do Macierzy.

Okres ten charakteryzował się też wszelkiego rodzaju manifestacjami i wieciami. Zaktywizowały się polskie organizacje kulturalne, oświatowe, religijne i inne, które też poczęły tworzyć rady ludowe. Pierwszą z nich utworzył w dniu 12 listopada 1918 r. w Bytomiu adwokat Kazimierz Czapla. Szybko rozwinęła się cała sieć miejskich i powiatowych rad ludowych reprezentujących interesy ludności polskiej wobec władz niemieckich i ujmujących całokształt działalności polskiej na rzecz powrotu Śląska do Macierzy.

Płomienne przemówienia wygłaszali między innymi Kazimierz Czapla, Paweł Dombek, Konstanty Wolny, Brunon Kudera i inni adwokaci. W tym samym czasie w Poznaniu wybrano trzyosobowy Komisariat w składzie: Wojciech Korfanty, ks. Stanisław Adamski i Adam Poszwiński, którzy na dzień 3 grudnia 1918 r. zwołali do Poznania polski sejmik dzielnicowy. Z Górnego Śląska przybyło nań 423 delegatów. Sejmik ten dokonał wyboru Naczelnej Rady Ludowej i jej organu wykonawczego nazwanego Komisariatem. W jego skład weszło z Górnego Śląska dwóch przedstawicieli ludności polskiej, a mianowicie Wojciech Korfanty i Józef Rymer. Dla Górnego Śląska utworzony został w Bytomiu Podkomisariat Naczelnej Rady Ludowej, którego szefem został adwokat Czapla, zaś jego zastępcą adwokat Konstanty Wolny. Tę Radę ludność polska na Śląsku uznawała za swoją.

Wiosną 1919 r. miały się odbyć wybory do parlamentu niemieckiego. Polscy przywódcy ogłosili ich bojkot. To dało Hörsingowi powód do wprowadzenia na

¹ A. Kiszka, Z. Krzemiński, R. Łyczywek: *Historia Adwokatury Polskiej*, s. 92; A. Łyczywek: *Historia adwokatury polskiej okresu zaborów* (w:) „Palestra” Nr 9(165), s. 38–39.

Górnym Śląsku „stanu oblężenia”. Stan ten charakteryzował się dokonywaniem masowych rewizji w lokalach polskich organizacji, konfiskacie gazet i czasopism polskich, prześladowaniu działaczy polskich, aresztowaniami ich, a często zsyłką w głąb Niemiec. Liczne były napady bojówek niemieckich na polskie zebrania czy sklepy. Cała ta bezprawna działalność miała na celu zdławienie polskiego ruchu narodowego. Najsilniejszym akcentem tej działalności było rozwiązanie Podkomisariatu Naczelnej Rady Ludowej w Bytomiu w dniu 14 maja 1919 r.².

W celu kontynuacji reprezentacji polskiej dla Górnego Śląska powołano do życia Komisariat Rad Ludowych Śląskich z siedzibą w Sosnowcu. W jego skład, prócz Wolnego, weszli też dotychczasowi działacze rozwiązanego Podkomisariatu: Binszkiewicz, Czapla, Rymer i Soliński. Miał on charakter półurzędowy, częściowo dobroczynny. Jego zadaniem było niesienie pomocy osobom represjonowanym i uchodźcom.

W związku z upadkiem powstania i szalejącym terrorem w pierwszej połowie 1919 r., na tereny przygraniczne Polski napłynęła ogromna fala uciekinierów ze Śląska. Już w pierwszej fazie Wolny zarejestrował około 15 tysięcy uchodźców. Dnia 1 października 1919 r. rządy Polski i Niemiecki zawarły umowę amnestijną na mocy której zagwarantowano powstańcom bezpieczny powrót do domu. Gorzej było z zabezpieczeniem ich bytu i zatrudnienia. W związku z tym Komisariat w osobach: Wolny, Rymer i Czapla, zwrócił się do rządu polskiego o dotację w wysokości 3 milionów marek. Środki finansowe uzyskane od Komitetów Pomocy w całej Polsce, jak i ze strony rządu polskiego, przeznaczono na zapomogi oraz na kształcenie przyszłych pracowników i działaczy plebiscytowych. Wielką pomoc finansową zorganizował od lat oddany sprawie śląskiej warszawski adwokat Stanisław Belza. Wobec zawarcia umowy amnestyjnej członkowie tego Komisariatu wrócili natychmiast do Bytomia, gdzie weszli w skład nowo utworzonego Generalnego Sekretariatu Plebiscytowego³.

B. ADWOKACI ŚLĄSCY NA KONFERENCJI PARYSKIEJ I ICH UDZIAŁ W PRACY PLEBISCYTOWEJ

W styczniu 1919 r. zwołana została do Paryża konferencja pokojowa. Kończyła ona formalnie pierwszą wojnę światową.

W wyniku kompromisu z Józefem Piłsudskim delegatami Polski na Konferencję Pokojową zostali premier Ignacy Paderewski i Roman Dmowski⁴.

Delegaci polscy też mieli do dyspozycji szereg doradców i pomocników. Wśród nich byli także adwokaci z Górnego Śląska – dr Jan Mainka i Kazimierz Czapla. Dnia 12 lutego 1919 r. Rada Najwyższa powołała Komisję do Spraw Polskich, której prze-

---

² W. Lesiuk, *Rady 1918–1919 w Rejencji Opolskiej*, s. 22, 23, 56, 57. J. Przewłocki, *Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku w latach 1920–1922*, s. 21, 22, 23.

³ J. Lipońska-Sajdak, *Konstanty Wolny, Marszałek Sejmu Śląskiego*, s. 17–21.

⁴ *Kronika XX Wieku*, s. 242.

wodniczył dyplomata francuski Jules Cambon. W miesiąc później Komisja ta przesłała raport Radzie Najwyższej, w którym zalecano przyłączenie do Polski Gdańska, większej części Pomorza oraz Górnego Śląska. O zajęciu takiego stanowiska adwokat dr Jan Mainka niezwłocznie powiadomił Podkomisariat Rady Ludowej dla Górnego Śląska w Bytomiu. Donosił o tym w swych raportach z 28 lutego 1919 i 6 marca 1919 r. Następne raporty nie były już tak optymistyczne. Przyczyną była działalność Lloyd George'a, który nie ukrywał swego negatywnego stanowiska wobec Polski⁵.

Obrady Wielkiej Trójki rozpoczęły się 2 czerwca 1919 r. atakiem Lloyd George'a na sporządzony raport Komisji do Spraw Polskich. Kategoriecznie sprzeciwiał się przyłączeniu Górnego Śląska do Polski. Ostatecznie 4 czerwca 1919 r. zapadła decyzja o przeprowadzeniu plebiscytu na Górnym Śląsku⁶.

Z dniem 20 lutego 1920 r. rząd polski powierzył Korfantom stanowisko komisarzy plebiscytowego. Polski Komisariat Plebiscytowy był oficjalnym organem rządu polskiego na Górnym Śląsku.

Korfanty do pomocy wybrał zaufanych ludzi, wśród nich adwokatów: Konstantego Wolnego, Kazimierza Czapłę, dr. Włodzimierza Dąbrowskiego. W Komisariacie tym pracowali na stanowiskach kierowniczych również późniejsi adwokaci: Paweł Kempka, dr Józef Potyka, a w terenie Mieczysław Chmielewski, Klemens Wnukowski, Werner i Wojciech Żytomierski. W Komisariacie Plebiscytowym w Strzelcach Opolskich aktywny był Paweł Kopocz, w Raciborzu – Antoni Rostek, w Rybniku – Paweł Ogórek, Józef Reszka, Kazimierz Różański, w Mysłowicach Felicjan Mierzejewski.

C. ADWOKACI W POWSTANIACH ŚLĄSKICH

Na skutek niesłychanego terroru antypolskiego, 18 sierpnia 1920 r. wybuchło drugie postanie śląskie. Dowództwo objął Korfanty. Również i to powstanie nie było na rękę władzom warszawskim ani alianckim. Toteż kiedy rozwiązano zniechęconą niemiecką policję bezpieczeństwa (Sicherheitspolizei) i w jej miejsce władze alianckie powołały do życia policję plebiscytową (Abstimmungspolizei „Apo”), do której weszli również Polacy, a z terenu plebiscytowego usunięto znaczną część napływowej ludności niemieckiej, przy równoczesnym utworzeniu polsko-niemieckiej komisji do czuwania nad utrzymaniem ładu i porządku, Korfanty wezwał powstańców do zaprzestania walki i zakończenia powstania.

Wyniki plebiscytu na Górnym Śląsku z 20 marca 1921 r., były niezadowolające dla obu stron, zaś propozycje aliantów wahały się odnośnie do wielkości części Górnego Śląska, która miała być przyznana Polsce. Jedną z nich zakładała przyznanie Polsce jedynie powiatów pszczyńskiego i rybnickiego. W obawie przed niekorzystnym rozwiązaniem, Korfanty wydał 1 maja 1921 r. rozkaz o proklamowaniu strajku generalnego, a

⁵ R. Łyczywek, *Historia Adwokatury Polskiej okresu rozbiorów*, s. 29–30, (w:) „Palestra” Nr 9/165.

⁶ J. Przewłocki, *Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa...*, jw. s. 15–17.

3 maja 1921 r. rozpoczęcia III powstania śląskiego, którego został dyktatorem. Tym razem było ono dobrze zorganizowane i stanowiło zupełne zaskoczenie dla Niemców.

III. powstanie śląskie było demonstracją woli ludności polskiej na Górnym Śląsku, jej siły oraz determinacji. Czynnym udział w powstaniach śląskich brali udział adwokaci: Brunon Kudera, Jan Mainka, Jan Mildner, Józef Witczak, oraz późniejsi adwokaci: Józef Borth, Tadeusz Karczewski, Józef Maskuliński, Stanisław Szkudlarz⁷.

Dzięki interwencji Międzysojuszniczej Komisji, 25 czerwca 1921 r. podpisany został układ, na mocy którego, w dniach od 28 czerwca do 5 lipca 1921 r. teren plebiscytowy opuścili tak wojska powstańcze, jak i oddziały niemieckie⁸.

D. ADWOKACI ŚLĄSCY W NACZELNEJ RADZIE LUDOWEJ

Wiadome jest, że na skutek „Decyzji Paryskiej” z 20 października 1921 r. Polsce przypadły powiaty: rybnicki, pszczyński, katowicki, tarnogórski i lubliniecki, a także część powiatów gliwickiego, zabrskiego i bytomskiego oraz miasta: Chorzów, Mikołów, Mysłowice, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie. Celem zajęcia się losem zdemobilizowanych powstańców, losem uchodźców, oraz przygotowania nowej kadry urzędniczej dla polskiej części Górnego Śląska i przyszłego województwa śląskiego z inicjatywy Władysława Bortha powstała Naczelna Rada Ludowa na Górnym Śląsku. Ukonstytuowała się ona 30 lipca 1921 r. w Katowicach. W jej skład weszli przedstawiciele poszczególnych ugrupowań i stronnictw politycznych. Wśród nich adwokaci: Władysław Borth, dr Włodzimierz Dąbrowski, Paweł Kempka, Stanisław Kobylański, Franciszek Lerch, Karol Ogórek, Konstanty Wolny. *De facto* była ona załączkiem przyszłej Wojewódzkiej Rady Narodowej przewidzianej Ustawą Konstytucyjną Sejmu Ustawodawczego w Warszawie z 15 lipca 1920 r. Ustawa ta zawierała Statut Organiczny Województwa Śląskiego, nadający mu jak żadnemu innemu województwu, autonomię. Naczelna Rada Ludowa odbyła czterdzieści cztery posiedzenia plenarne. Ostatnie miało miejsce w dniu 29 maja 1922 r. W dniu 12 czerwca 1922 r., po uzyskaniu nominacji, dotychczasowi jej członkowie spotkali się na inauguracyjnym posiedzeniu powstałej w między czasie Tymczasowej Rady Wojewódzkiej⁹.

E. GÓRNY ŚLĄSK WRACA DO MACIERZY

Rok 1922 kończył ponad 600-letni okres dziejów Górnego Śląska w oderwaniu od Polski.

---

⁷ Paweł Kwoczek, *Praca zawodowa i społeczno-narodowa adwokatów Polaków na Górnym Śląsku w okresie do 1945 r.* (w:) „Pamiętniki Adwokatów”, jako wkładka do „Palestry” Nr 9/10 z 1970 r.; K. Wystrychowski, *Udział adwokatów śląskich w walce o narodowe i społeczne wyzwolenie Śląska* (w:) „Palestra” Nr 7/1976 r.; akta personalne ww. adwokatów w ORA w Katowicach.

⁸ W. Borth, *Naczelna Rada Ludowa na Górnym Śląsku*, s. 31–36, I. Śl. Opole 1980.

⁹ W. Borth, *Naczelna Rada Ludowa na Górnym Śląsku*, s. 52–66; *Protokoły posiedzeń Naczelnej Rady Ludowej na Górnym Śląsku – Teksty Źródłowe* – I. Śl. Opole 1977 r.

15 czerwca 1922 na Polskę przeszła pełnia suwerennej władzy nad całym przyznanym jej w wyniku trzech powstań śląskich 1919, 1920 i 1921, decyzji Paryskiej z dnia 20 października 1921 oraz głosowania w plebiscycie z dnia 20 marca 1921 r. terenem.

Z tą też chwilą na całym obszarze polskiego Górnego Śląska zaczęło obowiązywać polskie ustawodawstwo.

Śląski Sąd Apelacyjny, przewidziany już Ustawą Konstytucyjną Sejmu Ustawodawczego w Warszawie z 15 lipca 1920 r., obejmował cały obszar Województwa Śląskiego, a zatem i polską część Śląska Cieszyńskiego. Na siedzibę śląskiego Sądu Apelacyjnego wybrano Katowice¹⁰.

Integracja Górnego Śląska z Polską pogłębiona została też z przejściem Konstytucji Rzeczypospolitej Polski z 17 maja 1921 r.

Dotychczasowe ustawy pruskie bądź niemieckie zachowały moc prawną o tyle, o ile dostosowane zostały do ustawodawstwa polskiego.

Spisu tych ustaw i zarządzeń cywilnych, których było ponad sto, zanim jeszcze ukazało się rozporządzenie Sprawiedliwości z 6 grudnia 1922 r. w przedmiocie zmiany przepisów niemieckiej ustawy o postępowaniu w sprawach spornych górnośląskiej części Województwa Śląskiego, dokonał, adwokat dr Klemens Wnukowski.

Wprowadzie z 1 stycznia 1919 r. wszedł życie w formie dekretu Statut Tymczasowy Palestry Państwa Polskiego z 24 grudnia 1918 r. (Dz.P.P.P. Nr 22), lecz ten obowiązywał na terenie byłego zaboru rosyjskiego i mimo iż zawierał szerokie podstawy samorządu adwokackiego, nie obowiązywał na obszarze Górnego Śląska.

Początek dążeniom stworzenia jednolitego polskiego prawa adwokackiego dał Związek Adwokatów Polskich we Lwowie. Z jego inicjatywy zwołany został do Warszawy na wrzesień 1919 r. ogólny zjazd adwokatury polskiej. Uczestniczyło w nim 350 adwokatów. Z dzielnicy pruskiej brał w nim udział jedynie adwokat Banaszek z Poznania oraz adwokat Czapla z Bytomia.

III. Śląsk Cieszyński i jego Polscy adwokaci

Początkowo stan adwokacki na Śląsku zorganizowany był w dwóch izbach adwokackich: w Katowicach i w Cieszynie. Izby te utworzone zostały osobno z uwagi na odmienne ustawodawstwo zaborców w górnośląskiej i cieszyńskiej części Śląska.

Dzięki liberalnej polityce wielonarodowego państwa austriackiego możliwe było wprowadzenie języka polskiego do sądów na terenie Galicji oraz na terenie Śląska

¹⁰ W. Dąbrowski, *Autonomia Województwa Śląskiego*, Studium prawnicze, Warszawa 1927; K. Wolny, *Geneza statutu autonomicznego Województwa Śląskiego*, (w:) „Głos Prawników Śląskich” Nr 1/1937, s. 9–20.

Cieszyńskiego. Obowiązująca od 1 stycznia 1869 r. ustawa o ustroju adwokatury zawierała szeroko rozumiany samorząd adwokacki. Sędziowie i adwokaci na tych terenach byli przed I Wojną Światową w przeważającej mierze Polakami. Toteż i miejscowe społeczeństwo polskie korzystało z usług takich adwokatów jak: adwokat cieszyński Andrzej Cinciała (1825–1898), będący wybitnym działaczem politycznym, redaktorem i wydawcą szeregu pism oraz pamiętników; adwokat Jan Kotas, który przybył tu z Poznania, adwokat Karol Kiswa, adwokat Daniel Gross, czy też adwokat Mieczysław Jarosz, który swą karierę adwokacką rozpoczął jako aplikant we Fryszacie. Był on znanym redaktorem „Naprzodu”, „Górnika”, „Nowin Ostrawskich”, jak też i autorem monografii pt. „Śląsk Cieszyński”, tudzież pamiętnika o adwokaturze.

Kiedy monarchia austro-węgierska legła w gruzach, Rada Regencyjna wydała odezwę do tworzenia w poszczególnych dzielnicach rządów krajowych. Pierwszy taki rząd utworzony został w Cieszynie. Cieszyński adwokat i poseł do austriackiej Rady Stanu dr Jan Michejda wszedł w październiku 1918 r. do Rady i został mianowany jej komisarzem. W 1919 r. na stanowisko Komisarza Rządu Krajowego Śląska Cieszyńskiego powołano adwokata dr. Karola Kiszę, bowiem dr Jan Michejda został burmistrzem Cieszyna i przez pewien czas łączył tę funkcję ze stanowiskiem prezydenta Izby Adwokackiej. Następnie burmistrzem Cieszyna został adwokat dr Władysław Michejda.

W zaborze austriackim powstała też najstarsza polska organizacja adwokacka. Był to „Związek Adwokatów Polskich” założony w 1911 r., początkowo apolityczny, a później zbliżony do powstałego w 1931 r. „Narodowego Zrzeszenia Adwokatów”.

Śląsk Cieszyński będący pod zaborem austriackim wszedł już w połowie listopada 1918 r. w skład Państwa Polskiego. W dniu 14 listopada 1918 r. z inicjatywy Cieszyńskiej Rady Narodowej, prezes Sądu Apelacyjnego w Krakowie, późniejszy profesor prawa karnego UJ, Władysław Wolter, dokonał w imieniu rządu polskiego objęcia tamtejszego sądownictwa. Jednocześnie przy sądzie tym zorganizowała się też polska adwokatura.

Do chwili wejścia w życie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 1932 r. adwokaci Ziemi Cieszyńskiej stanowili osobną Izbę, istniejącą w oparciu o ustawę austriacką z 1868 r. Dziekanem Izby Cieszyńskiej był w latach 1919 do 1932 adwokat Eugeniusz Cohn. Następnie obie Izby zostały połączone w jeden organizm Izby Adwokackiej w Katowicach, która działała w całym okręgu Sądu Apelacyjnego w Katowicach¹¹.

---

¹¹ F. Szymiczek, *Walka o Śląsk Cieszyński w latach 1914–1920*, s. 25, 38, 78, 103, 108, 138, 20, 56, 85, 96, 102, 122, 155–166, 168–170; L. Kohutek, *Adwokat Michejda* (w:) „*Szkice z dziejów adwokatury polskiej*”, pod red. R. Łyczywka Warszawa 1976; A. Kiswa, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *Historia Adwokatury Polskiej*, s. 109.

A. NIEMIECKIE PRAWO O ADWOKATURZE

Reorganizacja adwokatury wprowadzona została dla całej Rzeszy Niemieckiej Ordynacją adwokacką z 1 lipca 1878 r. Według tej ordynacji kandydat na adwokata musiał posiadać już kwalifikacje sędziowskie, a nadto musiał odpowiadać wymogom pruskiej polityki kadrowej. Toteż dostęp Polaków do adwokatury był niezmiernie trudny. Z reguły aplikantów Polaków wysyłano w głąb Niemiec odcinając od swego środowiska. Już przed tym język polski na Górnym Śląsku wyrugowano z instytucji państwowych i sądów. W myśl tej ordynacji w okręgu każdego sądu apelacyjnego adwokaci tworzyli izbę adwokacką. Zarząd tej izby składał się z 9–15 członków, a nadzór nad nią sprawował prezes sądu apelacyjnego. On też rozstrzygał odwołania od uchwał zarządu. Nadto przy każdej izbie powołany został sąd dyscyplinarny składający się z pięciu członków. Funkcjonował on przy udziale prokuratora. Od orzeczenia sądu dyscyplinarnego przysługiwała apelacja do Trybunału Dyscyplinarnego przy Sądzie Rzeszy.

B. POLSKIE PRAWO O ADWOKATURZE NA GÓRNYM ŚLĄSKU

Z dniem 16 czerwca 1922 r. ukazało się rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości o adwokaturze w górnośląskiej części Województwa Śląskiego. Rozporządzenie to wprowadzało zmiany w niemieckiej ordynacji adwokackiej z 1 lipca 1878 r. i 22 maja 1910 r. dostosowując ją do wymagań prawa polskiego.

Do adwokatury mógł zostać dopuszczony tylko obywatel polski, który zgodnie z przepisami ustawy niemieckiej o ustroju sądownictwa uzyskał uprawnienia piastowania urzędu sędziowskiego. Wykonujący tutaj w tym czasie swój zawód adwokacki, nawet nieposiadający polskiego obywatelstwa, mogli zawód ten wykonywać do dnia 31 grudnia 1922 roku, a w razie opcji na rzecz Polski przez kolejny rok. Dlatego też ustawa „O Obywatelstwie Państwa Polskiego” z 20 stycznia 1920 r. spełniała i w zakresie palestry poważne zadania.

Natomiast prawnicy z byłego zaboru rosyjskiego względnie z austriackiego, którzy nabyli kwalifikacje sędziowskie bądź adwokackie, jak i notariusze, mogli zostać dopuszczeni tutaj do wykonywania zawodu. Osoby dopuszczone do zawodu adwokata mogły występować przed wszystkimi sądami województwa śląskiego oraz przed Sądem Najwyższym, prowadzić obrony, występować w charakterze doradcy i zastępować strony w sprawach cywilnych i karnych oraz upadłościowych. O wniosku o dopuszczenie rozstrzygał Minister Sprawiedliwości po zasięgnięciu opinii Wydziału Izby Adwokackiej i Prezesa Sądu Apelacyjnego. Zezwolenie takie nie było ograniczone czasowo.

Każdy adwokat składał na publicznym posiedzeniu sądu powiatowego swej siedziby przysięgę następującej treści:

„Przysięgam Panu Bogu Wszzechmogącemu, że obowiązki zawodu adwokackiego sumiennie i zgodnie z przepisami prawa spełniać będę; przeciw dobrym obyczajom, porządkowi publicznemu i bezpieczeństwu Rzeczypospolitej Polskiej nie działać, a honoru i godności stanu adwokackiego zawsze strzec będę. Tak mi Panie Boże dopomóż!”

Cdy zachodziła konieczność wyznaczenia pełnomocnika bądź obrońcy z urzędu, wyznaczał go ten sędzia, przed którym toczyła się sprawa spośród miejscowych adwokatów, a gdy takich brakowało, spośród adwokatów zamieszkałych w okręgu danego sądu okręgowego, bez prawa do zwrotu kosztów przejazdu, względnie diety.

Jest rzeczą oczywistą, iż językiem urzędowym Izby Adwokackiej w Katowicach był język polski. O ile jednak dany adwokat nie władał językiem polskim mógł na Zgromadzeniach Izby Adwokackiej i jej Wydziału oraz w pismach kierowanych do tychże, posługiwać się do dnia 15 lipca 1926 r. językiem niemieckim. O wiele większą trudność sprawiały adwokatom nieznającym języka polskiego wystąpienia na rozprawach sądowych, gdzie obowiązywał język polski. Wystąpienia takiego adwokata w języku niemieckim w sprawach cywilnych nie trzeba było tłumaczyć, jeżeli wszyscy sędziowie znali ten język. Natomiast adwokatowi nieznającemu języka polskiego, sąd według swego uznania mógł dokonać tłumaczenia istotnej treści rozprawy toczącej się w języku polskim. Jeżeli natomiast w sprawie karnej adwokat bronił w języku niemieckim, to na jego wniosek tłumaczona była istotna treść rozprawy. Protokół spisywano w tym języku, w którym odbywała się rozprawa. Początkowo bowiem mało który sędzia względnie prokurator znał język polski. Było zasadą, że wyroki pisało się w języku polskim. W języku niemieckim tylko wtedy, gdy sędzia mający pisać wyrok nie znał języka polskiego. Wtedy tłumaczono jedynie sentencję takiego wyroku.

Adwokaci zamieszkali w górnośląskiej części okręgu sądu apelacyjnego tworzyli Izbę Adwokacką. Siedzibą Izby był Sąd Apelacyjny. Izba posiadała Wydział złożony z dziewięciu członków, z tym, że jeżeli Izba liczyła mniej niż pięćdziesięciu adwokatów skład jej wynosił pięciu członków. Walne Zgromadzenia Izby odbywały się rokrocznie najpóźniej w marcu. Zwoływał je i przewodniczył na nich Przewodniczący Zgromadzenia i Wydziału. Wybór członków Wydziału miał miejsce co dwa lata, z tym, że co rok ustępowała połowa z nich. Wyniki wyborów podawano do wiadomości Ministerstwu Sprawiedliwości i prezesowi Sądu Apelacyjnego, który na koszt Izby Adwokackiej ogłaszał je w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Sprawiedliwości oraz w Monitorze Polskim.

Listę adwokatów mających siedzibę w okręgu Sądu Apelacyjnego w Katowicach prowadził Sąd Apelacyjny. Zamieszczał w niej miejsce zamieszkania adwokatów i wszelkie dotyczące ich zmiany. Treść listy podawał do wiadomości Ministerstwu Sprawiedliwości, Sądowi Najwyższemu, wszystkim sądom swego okręgu oraz sądom apelacyjnym Województwa Poznańskiego i Województwa Pomorskiego, które zawiadamiały sądy swych okręgów. Wpisy, na koszt zainteresowanych adwokatów, Sąd Apelacyjny ogłaszał w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Sprawiedliwości, w Monitorze Polskim i w dzienniku przeznaczonym w Województwie Śląskim do urzędowych obwieszczeń.

W postępowaniu dyscyplinarnym Wydział orzekał jako sąd dyscyplinarny w składzie trzech członków. Sąd ten składał się z przewodniczącego Izby, jego zastępcy i jednego członka Wydziału wybieranego przez Wydział. Ten oznaczał kolejność

powoływania reszty członków Wydziału na zastępców. Instancją odwoławczą był Senat Dyscyplinarny przy Sądzie Najwyższym. Senat Dyscyplinarny dla Adwokatów orzekał w składzie przewodniczącego lub jego zastępcy, dwóch sędziów Sądu Najwyższego i dwóch członków Izby Adwokackiej górnośląskiej części Województwa Śląskiego, przy czym orzeczenia zapadały większością głosów. W postępowaniu dyscyplinarnym obowiązywał kodeks postępowania karnego. Udział prokuratora był zastrzeżony tylko do niektórych spraw.

W celu dokonania wyboru do Senatu Dyscyplinarnego prezes Sądu Apelacyjnego zwołał w ciągu trzech miesięcy od chwili wejścia w życie tegoż rozporządzenia (22 czerwca 1922), zgromadzenie nowej Izby Adwokackiej. Do tego czasu funkcje jej wykonywał Komisarz Państwowy dla Izby Adwokackiej w Katowicach, którego, tak jak i jego zastępcę, mianował Minister Sprawiedliwości. On też wydawał opinie o wnioskach składanych przez kandydatów do wykonywania zawodu adwokackiego¹².

Zasadniczo jednak samorząd adwokacki ukształtowała ustawa z 17 lipca 1924 r. o adwokaturze w okręgach Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, Sądu Apelacyjnego w Toruniu oraz w Górnośląskiej części Województwa Śląskiego. Ustawa ta znacznie ujedynoliciła ustrój adwokacki na obszarze całego państwa polskiego nadając jej jednocześnie znaczną samodzielność i niezależność. Ten stan prawny istniał do czasu uregulowania prawa o samorządzie adwokackim w całej Polsce w 1932 r.

IV. Władze adwokackie przy Sądzie Apelacyjnym w Katowicach

Pierwszymi członkami Wydziału Izby Adwokackiej w Katowicach byli adwokaci: Kazimierz Czapla, Stanisław Kobylński, Brunon Kudera, Felicjan Mierzejewski, Jan Mildner, Bolesław Mroczkowski, dr Karol Ogórek, dr Józef Reszka, dr Władysław Tempka, dr Klemens Wnukowski, Konstanty Wolny i Wojciech Żytomierski.

Pierwszym Przewodniczącym Izby Adwokackiej w Katowicach był do 1929 r. adwokat Kazimierz Czapla. Po nim przewodniczył Izbie do 1932 r. adwokat Konstanty Wolny.

Na podstawie rozporządzenia Prezydenta RP z mocą ustawy z 7 października 1932 r., zawierającego „Prawo o ustroju adwokatury”, wybrana została Rada Adwokacka w Katowicach, której dziekanem został adwokat Włodzimierz Dąbrowski, pełniący tę funkcję do 1933 r.

Kolejnymi dziekanami Śląskiej Izby Adwokackiej byli: w latach 1933 do 1935

---

¹² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 16 czerwca 1922 r. o adwokaturze w górnośląskiej części Województwa Śląskiego, w brzmieniu rozp. tegoż Ministra z 12 grudnia 1922 Dz.U. Rz.P. Nr 109, poz. 1009; Rozp. Ministra Sprawiedliwości z 6 grudnia 1922 r. w przedmiocie zmiany niektórych przepisów niemieckiej ustawy o postępowaniu w cywilnych sprawach spornych g.-śl. części Wojew. Śl., Dz.U. Rz.P. Nr 108, poz. 1003.

adwokat Karol Jazienicki, od 1935 do 1936 adwokat dr Leonard Tchórzewski, od 1936 r. do 1 września 1939 r. adwokat dr Karol Stach. W okresie okupacji przebywając w Krakowie utworzył on konspiracyjną Radę Adwokacką Krakowsko-Śląską. Po zakończeniu działań wojennych wrócił do Katowic gdzie nadal z wyboru pełnił funkcje dziekana Rady Adwokackiej w latach 1945 do 1951 i od 1956 do 1964 roku.

W 1936 roku Izba Katowicka liczyła 256 adwokatów i 88 aplikantów adwokackich.

V. Prawo o ustroju adwokatury do 1945 r.

Przygotowania do wydania i uchwalenia jednolitego dla całego państwa prawa o adwokaturze trwały bardzo długo. Wpłynęło na to wiele czynników. Przede wszystkim wielość, odmienność i różnorodność przepisów prawa z okresu zaborów. Nadto zachodziła konieczność wypracowania jednolitej praktyki na wszystkich ziemiach polskich. Przeszkodą były również antagonizmy z ówczesnymi władzami państwowymi. Po przewrocie majowym Józefa Piłsudskiego w 1926 r., władze administracyjne dokonały w 1930 r. aresztowań wielu przywódców politycznych trzymając ich w twierdzy brzeskiej. Wśród nich znaleźli się: przywódca ruchu ludowego Wincenty Witos, twórca chrześcijańskiej demokracji Wojciech Korfanty oraz szereg adwokatów z różnych stronnictw i ugrupowań politycznych. W sposób nader stanowczy interweniowała Warszawska Rada Adwokacka, Koło Prawników Polskich, Zarząd Główny Związku Adwokatów Polskich oraz Naczelna Rada Adwokacka. Również część adwokatów naszej Izby przyłączyła się do tych protestów.

Różne środowiska adwokackie opracowywały projekt jednolitej ustawy o adwokaturze. Pierwszy z nich opracował adwokat Adolf Suligowski. Inny projekt stanowił pracę zbiorową Związku Adwokatów Polskich. Projektami tymi zajęła się Komisja Kodyfikacyjna, która ich analizę zleciła adwokatom krakowskim Janowi Liteauerowi i Jerzemu Tramerowi.

W ówczesnych realiach politycznych Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało swój projekt ustawy o ustroju adwokatury i bez porozumienia się z Komisją Kodyfikacyjną przedstawiło go Sejmowi. Ten projekt w poważny sposób ograniczał swobodę wykonywania zawodu adwokackiego jak też i zakres uprawnień samorządu. Toteż prawie wszystkie organizacje adwokackie zgłosiły stanowczy protest domagając się odrzucenia tegoż projektu. W tej sytuacji, po wielu konsultacjach, rząd wycofał swój projekt ustawy, a nieznacznie zmieniony tekst ukazał się z datą 7 października 1932 r. w formie rozporządzenia Prezydenta RP pod nazwą „Prawo o ustroju adwokatury”. Prawo to nie spełniało oczekiwań palestry. Było częściowym kompromisem, ale przetrwało sześć lat, by następnie poddać adwokaturę dalszym ograniczeniom.

W tym czasie adwokaci należeli do różnych ugrupowań politycznych, reprezen-

towali odmienne poglądy polityczne, społeczne, narodowościowe i niejednokrotnie w ostrej walce politycznej tracili autorytet i znaczenie społeczne. Nadto z uwagi na ich nadmierną liczebność i pauperyzację nie posiadali wpływu na tworzenie własnego prawa. Spory te zakończył Sejm, uchwalając w dniu 4 maja 1938 r. nowy akt prawny, ustawę o ustroju adwokatury. Na podstawie odnośnego przepisu Minister Sprawiedliwości rozporządzeniem z 4 czerwca 1938 r. (Dz.U. Nr 40, poz. 334) wydał zarządzenie zamykające listy adwokatów i aplikantów adwokackich we wszystkich okręgach izb adwokackich na czas do 31 grudnia 1945 r., pozostawiając sobie możliwość stosowania pewnych wyjątków.

VI. Adwokaci Polscy dla Śląska

ADWOKAT PAWEŁ RADWAŃSKI (1854–1929). Poseł z Pszczyny do Sejmu Rzeszy Niemieckiej na kadencję od 1895 r. Urodził się 11 stycznia 1854 r. w Chełmie Wielkim na Górnym Śląsku. W latach 1878 do 1881 studiował prawo na Uniwersytecie Wrocławskim. Następnie do 1887 r. odbył aplikację. Egzamin końcowy zdał 23 maja 1887 r. i po asesurze w Kluczborku i Frysztacie uzyskał wpis na listę adwokacką z siedzibą w Pszczynie. Po podziale Śląska, w 1924 r. został mianowany również notariuszem. Był on pierwszym adwokatem Polakiem na Górnym Śląsku.

W 1895 r. został wybrany na posła do sejmiku pruskiego z okręgu wyborczego Pszczyna-Rybnik. Partia Centrum, była najsilniejszą partią pravicową na Śląsku, do której należeli tak Niemcy jak i Polacy. Mimo iż Centrum wysunęło kandydaturę barona Hüene, zdecydowane zwycięstwo odniósł adwokat Paweł Radwański otrzymując 12 447 głosów, przy 7 946 głosach swego przeciwnika. Radwańskiego określano jako kandydata polsko-narodowego.

Radwański, mimo swych blisko 70 lat zgłaszał się do pomocy w pracach plebiscytowych, lecz propozycje jego nie zostały przyjęte. Potrzeba było młodych ludzi. Był filantropem, wspierał hojnie studentów polskich i mimo że nie miał nawet własnej maszyny do pisania, wszystkie pisma procesowe pisał kaligraficznie, ręcznie. Zmarł w Pszczynie dnia 5 sierpnia 1929 r.¹³.

Sprawom śląskim poświęciło swoją wiedzę, czas i osobiste finanse dwóch adwokatów warszawskich. Byli to adwokaci ALFONS PARCZEWSKI (1849–1933) i STANISŁAW BĘŁZA (1849–1929).

¹³ Akta osobowe ORA w Katowicach z uwzględnieniem opracowania adwokata J. Kleczki w oparciu o: E. Szramek, *Aleksander Skowroński* (w:) „Rocznik TPN” V/36, V72; E. Szramek, *P. Radwański*, (w:) „Rocznik TPN” II/307; K. Maleczyński, *Więź polityczna Śląska z Polską – Oblicze Ziem Odzyskanych*, t. II, s. 126.

ADWOKAT ALFONS PARCZEWSKI (1849–1933). Profesor Uniwersytetu Warszawskiego, następnie rektor Uniwersytetu Wileńskiego. Od 1881 r. członek Centralnego Komitetu dla Mazur, Śląska i Pomorza, miał liczne kontakty z uniwersyte-tem wrocławskim oraz studiującą tam młodzieżą polską. Z jego inicjatywy powstała we Wrocławiu gazeta „Nowiny Śląskie”.

ADWOKAT STANISŁAW BEŁZA (1849–1929). Był też jednym z nielicznych przedstawicieli palestry działających dla jego dobra poza Śląskiem.

Urodził się w dniu 3 listopada 1849 r. w Warszawie. Wydział Prawa Szkoły Głównej w Warszawie ukończył w 1871 r. Samodzielną praktykę adwokacką rozpoczął w 1880 r. Zajmował się przeważnie sprawami cywilnymi. Ciężte pióro i elokwencja były jego sprzymierzeńcami nie tylko w zawodzie adwokackim lecz również w pracy społecznej. Był wszechstronny i bardzo energiczny. Swobodnie posługiwał się kilkoma językami.

Jego zainteresowanie sprawami Śląska datuje się od 1879 r., kiedy to Marcin Kopic – weteran Powstania Styczniowego z Raciborza przedstawił mu sytuację narodowościową i gospodarczą ludności polskiej na Śląsku. Namówił on Bełzę do przyjazdu na Śląsk, by mógł osobiście zapoznać się z działalnością Karola Miarki. Efektem tej podróży i spotkań z nią związanych była jednodniówka „Ziarno”, w której wypowiedzieli się najprzedniejsi przedstawiciele kultury polskiej. Na zaproszenie Bełzy, Karol Miarka pojechał do Warszawy, gdzie wygłosił szereg prelekcji na temat sytuacji ludności śląskiej. Wynikiem tego był poważny transport żywności i odzieży dla ludności Śląska. W „Tygodniku Ilustrowanym” Bełza opublikował artykuł: „Karol Miarka – kartka z dziejów Górnego Śląska”, a w 1880 roku wydał pierwszą jego biografię pod tym samym tytułem. Wielokrotnie odwiedzał Śląsk: w 1881 r., w 1889 r., gdzie poznał wielu działaczy polskich. W okresie Kulturkampf, kiedy wyrugowano ze szkół i urzędów śląskich język polski, a działalność polskich bibliotek i czyteln ludowych prawie całkowicie zamarła, Stanisław Bełza znalazł fundusze na założenie „Gazety Opolskiej”.

Był „niestrudzonym dobroczyńcą” Towarzystwa Akademików Górnoślązaków przy Uniwersytecie Wrocławskim, którego bibliotekę powiększył swoim kosztem. Wspierając Towarzystwo rzeczowo i finansowo kształtował jego członków na przyszłych działaczy narodowościowych. Z Towarzystwa tego wywodzi się bowiem liczniejsza grupa polskiej inteligencji śląskiej. Wśród nich również późniejsi adwokaci: Paweł Kempka, Brunon Kudera, Franciszek Lerch, Jan Mildner, dr Józef Potyka, Konstanty Wolny – późniejszy Marszałek Sejmu Śląskiego i inni.

W okresie I wojny św. Bełza poświęcił się pracy charytatywnej. Aktywnie działał w Polskim Towarzystwie Ofiarom Wojny. Po wojnie angażował się w kampanię plebiscytową w kraju i zagranicą. Zredagował szereg artykułów, odezw i apeli do Polonii amerykańskiej, nawołując do zbierania składek „na wielki cel włączenia braci Ślązaków w ojczyzny granice”. Jego publikacje i apele na temat Śląska ukazały się wielokrotnie na łamach pism polonijnych w Chicago, New Yorku i w Buenos Aires.

Angażował się również w wygłaszanie licznych odczytów i urzędowanie akademii. Z początkiem 1920 r. wydał i kolportował szereg odezwo dla Ślązaków w łącznym nakładzie 250 000 egzemplarzy, nawołujących do głosowania za Polską. Już po powstaniach śląskich i po plebiscycie wydał w 1922 r. i w 1925 r. dwie kolejne książki o tematyce śląskiej.

Przyczynił się do powstania biblioteki im. Melanii Parczewskiej w Chorzowie. Chorzów nadał mu honorowe obywatelstwo, a jedną z ulic nazwał jego imieniem. W uznaniu zasług w pracy narodowej dla Śląska przyznano mu Krzyż Kawalerski Orderu Polonia Restituta.

Zmarł w wieku 80 lat, w dniu 24 sierpnia 1929 r. w Warszawie. Spoczął w grobie rodzinnym na Powązkach¹⁴.

ADWOKAT DR WŁADYSŁAW BORTH (1892–1968). Małopolanin z pochodzenia, a Ślązak z wyboru – należy do grona najbardziej zasłużonych dla Górnego Śląska działaczy plebiscytowych powstańczych.

Urodził się 24 czerwca 1892 r. w Kozach koło Bielska Białej. Studia prawnicze ukończył w 1917 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, na którym w 1918 r. uzyskał stopień naukowy doktora praw. W 1919 r. odbywał aplikanturę w Sądzie Grodzkim w Nowym Targu, a następnie od listopada tego roku w Sądzie Okręgowym we Włocławku. Od końca maja do końca lipca 1920 r. był podprokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Ostrowie Wielkopolskim.

W sierpniu 1920 r. został delegowany przez Ministerstwo do pracy propagandowej i plebiscytowej na Górnym Śląsku, gdzie Wojciech Korfanty mianował go szefem propagandy w Królewskiej Hucie. Borth organizował dziesiątki wieców plebiscytowych. Często z narażeniem życia przemawiał na wiecach atakowanych przez bojówkarzy niemieckich, a ponieważ okazał się wspaniałym organizatorem, z początkiem marca 1921 r. Korfanty mianował go naczelnikiem Wydziału Socjalnego, Pracy i Opieki Społecznej przy Polskim Komitecie Plebiscytowym.

Z chwilą wybuchu III Powstania Śląskiego (2/3 maj 1921) mianowany został szefem powstańczych sądów polowych Grupy Wschód w randze majora. Należał do ścisłej czołówki Naczelnej Władzy Powstania.

Duże zasługi położył w utrzymywaniu stałego kontaktu z ówczesnymi międzysojuszniczymi władzami na Górnym Śląsku, interweniując często u Francuzów, Angli-

¹⁴ Z. Czaykowska, *Bełza Stanisław* (w:) „*Bibliografia Historii Adwokatury Polskiej 1901–1818*”, s. 79, poz. 644; A. Galos, *Bełza Stanisław 1849–1929* (w:) „*Śl. Słownik Biograficzny*” pod red. J. Kantyki i Wł. Zielińskiego t. 1. Śl. Inst. N.; J. Glensk, *Związki Pisarzy Polskich z Regionem Śląska*, Inst. Śl. Opole 1970; J. Kleczka, *Wkład adwokata Stanisława Bełzy w dzieło powrotu Śląska do Macierzy*, „*Palestra*” Nr 7/1976; P. Kwoczek, *Praca zawodowa i społeczno-narodowa adwokatów Polaków na Górnym Śląsku w okresie do 1945 r.*, (w:) „*Pamiętniki Adwokatów*” NRA 1970; S. Nicieja, *Stanisław Bełza (1849–1929)* (w:) „*Szkice Biograficzne Działaczy Ruchu Niepodległościowego na Górnym Śląsku*” – Praca Zbiorowa Inst. Śl. Opole 198; W. Olszewicz: *Bełza Stanisław* (w:) „*Roczniki TPN na Śląsku*”, t. 2 z 1930 r.

ków i Włochów na rzecz powstańców i na korzyść sprawy polskiej. Uczestniczył w przygotowywaniu projektów ustaw, które miały być uchwalone przez przyszły Sejm Śląski.

W 1923 r. dr Borth powrócił do pracy w sądownictwie: najpierw na stanowisku prokuratora w Sądzie Okręgowym w Ostrowie Wielkopolskim, potem jako Sędzia Sądu Grodzkiego w Grudziądzu, a następnie prowadził kancelarię adwokacką, aktywnie działając na rzecz społeczeństwa śląskiego. Fragment jego wspomnień ukazał się w II tomie „Pamiętników Powstań Śląskich”. Szczegółowo opisał pracę organizacyjną instytucji i stronnictw politycznych do chwili przejęcia władzy na Górnym Śląsku przez polskie władze wojskowe w swych *Wspomnieniach* pt. „Naczelna Rada Ludowa 1921–1922”. Pozostawił też szereg przygotowanych do druku prac dotyczących okresu powstań śląskich. Zmarł 25 listopada 1968 r. w Zabrze¹⁵.

ADWOKAT KAZIMIERZ CZAPLA (1869 – 1930). Był pierwszym adwokatem pochodzącym spoza Śląska, który tu osiadł i w 1896 r. otworzył kancelarię w Bytomiu.

Urodził się w dniu 16 lipca 1869 r. w Chełmnie na Pomorzu. Jego ojciec był lekarzem i społecznikiem, matka wpoila mu zasady etyki chrześcijańskiej i patriotyzmu. Studiował prawo na uniwersytetach w Berlinie i we Wrocławiu. Po zdanych egzaminie asesorskim przeniósł się do Bytomia, gdzie z dniem 7 października 1896 r. rozpoczął działalność adwokacką.

Obok działalności zawodowej rozwinął szeroką działalność społeczną i narodową. Kazimierz Czapla był wspaniałym mówcą. Udzielał się aktywnie w T. G. „Sokół”. Należał do władz Związku Śląskich Kół Śpiewaczych. Był sekretarzem Towarzystwa Pomocy Naukowych oraz członkiem Polskiego Towarzystwa Ludowego. Udzielał się w polskich organizacjach gospodarczych i kupieckich. Każdemu służył swą wiedzą prawniczą.

Jako adwokat występował prawie we wszystkich miejscowych procesach politycznych toczących się przed sądem bytomskim. Do najgłośniejszych należały proces przeciwko miejscowemu prezesowi T. G. „Sokół” Michałowi Wolskiemu oraz redaktorowi „Gazety Robotniczej” Emilowi Caspariemu, czy proces członkiń Zarządu „Towarzystwa Kobiet” w Bytomiu.

Był doradcą prawnym prawie wszystkich organizacji i instytucji polskich działających na terenie Bytomia. Poważne kłopoty miał miejscowy Bank Ludowy. Czapla był od początku jego powstania syndykiem i członkiem rady nadzorczej. Toteż gdy

---

¹⁵ Akta osobowe PRA w Katowicach; J. Helik, *Władysław Borth – prawnik, działacz plebiscytowy*; J. Helik, A. Kornecki, *Władysław Borth (1892–1968)* (w:) „Tobie Polsko” s. 85–89; W. Borth, *Naczelna Rada Ludowa Na Górnym Śląsku «Wspomnienia»* I. Śl. Opole 1980; J. Musiał, *Wymiar Sprawiedliwości w III Powstaniu Śl.*”.

przeciwko bankowi wytoczony został w 1905 r. proces o jego likwidację z pasją występował jako jego pełnomocnik. Proces ten dzięki niemu został szczęśliwie zakończony.

W 1919 r. aresztowany został pod zarzutem zdrady stanu syn znanego patrioty, lekarza dr. Stęślickiego z Siemianowic Śląskich. Popełnione przez niego przestępstwo polegało na tym, że jako obywatel pruski zgłosił się ochotniczo do wojska polskiego w Sosnowcu. Na Święta Wielkanocne otrzymał przepustkę, przekroczył pobliską granicę i przyjechał do domu. Agenci niemieccy donieśli o tym policji i wszczęto śledztwo. Stęśliickiemu groziła surowa kara. Na samym początku rozprawy adwokat Czapla złożył wniosek o zwrócenie się do Ministerstwa Wojny w Berlinie z zapytaniem, czy Rzesza Niemiecka jest z Rzeczpospolitą Polski w stanie wojny. Wiadomo było, że tak nie jest. Sąd nie mógł temu wnioskowi odmówić. Po nadejściu negatywnej odpowiedzi sąd mógł tylko umorzyć postępowanie i uchylić areszt.

Nieocenione usługi oddał Czapla sprawie polskiej w czasie powstań i w okresie plebiscytu. W tym czasie zamieszczał w prasie polskiej liczne artykuły, wytykając w nich władzom niemieckim nadużycia i gwałty na ludności polskiej.

Był współzałożycielem i jednym z czołowych działaczy Chrześcijańskiego Zjednoczenia Ludowego. Po podziale Śląska przeniósł się do Katowic gdzie nadal wykonywał zawód adwokata i notariusza. Był współzałożycielem i pierwszym przewodniczącym Izby Adwokackiej w Katowicach. Zmarł w Katowicach w dniu 5 października 1930 r.¹⁶

ADWOKAT WŁODZIMIERZ DĄBROWSKI (1892–1942). Wybitny prawnik i działacz polityczny. Urodził się 11 sierpnia 1892 r. w Cieszynie. Jego ojciec był naczelnikiem sądu w Skoczowie.

Studiował nauki polityczne w paryskiej Sorbonie a następnie prawo w Wiedniu, gdzie również doktoryzował się w 1916 r. Po ukończeniu studiów podjął pracę w administracji austriackiej. Zdobyte tam umiejętności rozwiązywania problemów społeczno-politycznych okazały się bardzo przydatne w Polsce. Swymi doświadczeniami służył polskim ugrupowaniom politycznym Śląska Cieszyńskiego w staraniach o utworzenie ponadpartyjnego organu polskiej władzy – powstałej już 19 października 1918 r. Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego.

Był jednym z autorów proklamacji o przynależności Śląska Cieszyńskiego do Polski ogłoszonej 30 października 1918 r., wniósł duży wkład w opracowanie projektu

¹⁶ P. Kwoczek, *Działalność adwokatów Polaków na Górnym Śląsku do 1945 r.* (w:) „Pamiętniki Adwokatów” jako wkładka do „Palestry” 9–10/1970; E. Wyglenda, *Kazimierz Czapla* (w:) „Tobie Polsko”, s. 111/112, 113 – Inst. Śl. Opole 1981; dr A. Targ, *Wybrane Zagadnienia z historii Kościoła i polskich organizacji katolickich i narodowych na Śląsku na przełomie XIX i XX wieku*, 1974 r., s. 126 «maszynopis». St. Kobyliński i dr B. Parczewski, *Wspomnienia pośmiertne* (w:) „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku 1932 r.”; M. Anusiewicz, M. Wrzosek: „Kronika Powstań Śląskich” s. 13, 19.

Rządu Krajowego w Cieszynie, a po jego utworzeniu 14 stycznia 1919 r. kierował pracą Biura Prezydialnego tego organu administracyjnego.

Na Konferencji Pokojowej w Paryżu prezentował i uzasadniał prawa polskie do Śląska Cieszyńskiego. Po ataku wojsk czechosłowackich na polską część Śląska Cieszyńskiego i przybyciu pierwszej Międzysojusznicznej Komisji Kontrolnej do Cieszyna, dr Dąbrowski kierował kontaktami czynników polskich z Komisją.

Brał udział w misji dyplomatycznej do Rady Ambasadorów w Paryżu, która 28 lipca 1920 r. wydała niekorzystny dla Polski wyrok przyznający Czechosłowacji cały przemysłowy obszar Śląska Cieszyńskiego zamieszkały w dużej części przez przeważającą liczebnie ludność polską.

W okresie drugiego powstania śląskiego i podczas plebiscytu górnośląskiego był jednym z najbliższych współpracowników Korfanteo. Z chwilą wybuchu III powstania śląskiego wszedł w skład Naczelnej Władzy, był jego adiutantem przybocznym i osobistym sekretarzem. Wykazywał wiele odwagi i rozwagi, zawsze gotów do wykonywania powierzonych obowiązków.

W nowo utworzonym województwie śląskim Dąbrowski pełnił do 1925 r. wysokie funkcje we władzach administracyjnych: m.in. prezesa Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Katowicach, Starosty Katowickiego czy Dyrektora Policji w Katowicach.

W 1925 r. zgłosił rezygnację z tych stanowisk, otwierając równocześnie kancelarię adwokacką i notarialną w Katowicach, którą prowadził do 1938 r. Od 1930 do 1939 r. trzykrotnie wybierany był z ramienia NChZP na posła do Sejmu Śląskiego, w którym pełnił obowiązki wicemarszałka.

Był wieloletnim dziekanem Rady Adwokackiej, a następnie także prezesem Rady Notarialnej Katowicach.

Po wybuchu II wojny światowej ukrywał się w okolicach Rabki, gdzie pracował jako księgowy. Ujęty przez okupanta, zginął wraz z żoną w 1942 r. w oświęcimskim obozie koncentracyjnym.

Pozostawił po sobie liczne artykuły prasowe, dokumenty z okresu walk o przyłączenie Śląska do Polski, zbiory przepisów prawnych i inne prace prawnicze, które miały istotne znaczenie dla uporządkowania i unormowania polskiej administracji i polityki państwa polskiego na odzyskanej części Górnego Śląska¹⁷.

ADWOKAT ALFONS DZIĘCIOŁ (1897–1973). Urodził się 7 marca 1897 r. w Bierzulinie.

Na Uniwersytecie Poznańskim w 1922 r. uzyskał dyplom magistra praw.

---

¹⁷ J. Meissner, *Włodzimierz Dąbrowski 1892–1942* (w:) „*Tobie Polsko*” s. 114–117; H. Rechowicz, *Sejm Śląski 1922–1939*, s. 12, 24, 29, 30, 111, 165, 177, 188, 191, 210, 219, 257, 300, 394, 306–308, 310; *Województwo Śląskie 1922–1939*, praca zbiorowa pod redakcją F. Serafina: s. 15, 33, 34, 38, 198, 366, 393, 394, 441, 465.

Służył w wojsku pruskim, z chwilą wybuchu powstania wielkopolskiego zmienił mundur i walczył o wyzwolenie Śremu. Następnie jako ochotnik brał udział w wojnie bolszewickiej oraz w dwóch powstaniach śląskich.

Na mocy decyzji Ministra Sprawiedliwości wpisany został z dniem 1 marca 1925 r. na listę adwokatów Okręgowej Izby Adwokackiej w Katowicach, z wyznaczeniem siedziby w Katowicach. Zawód adwokata wykonywał do września 1939 r., a następnie od stycznia 1947 r. do czasu przejścia na emeryturę, tj. do 1967 r.

Po wybuchu II wojny światowej zgłosił się do oddziałów polskich II Korpusu gen. Andersa. Brał udział w bitwie pod Monte Cassino i kolejnych operacjach wojskowych. Dwukrotnie był ranny. W dowództwie II. Korpusu armii gen. Andersa mianowany został szefem specjalnej komórki orzekającej o przyjęciach do tego Korpusu Ślązaków przymusowo wcielonych do Wehrmachtu. Po powrocie do kraju z początkiem 1946 r., tak jak wielu innych Polaków służących w armii polskiej na Zachodzie, trafił do więzienia. Po uwolnieniu w styczniu 1947 r. ponownie podjął praktykę adwokacką.

Przez cały okres pracy zawodowej był silnie zaangażowany w działalności samorządu adwokackiego. W latach 1937–1939 wybrany został do Okręgowej Rady Adwokackiej na stanowisko wicedziekana Rady. Cieszył się wśród kolegów ogromnym autorytetem. Po II wojnie światowej w latach 1956–1961 był członkiem Komisji Dyscyplinarnej przy ORA. Przez całe lata pracy zawodowej był wychowawcą i patronem wielu aplikantów i młodych adwokatów.

Był jednym z założycieli Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego z siedzibą w Katowicach. Był tytanem pracy, w której zasady etyki zawodowej zawsze były na pierwszym miejscu. Nie angażował się w rozgrywki polityczne. Był wierny swym ideałom, by służyć Bogu, ojczyźnie i rodzinie. Zmarł 26 lutego 1973 r. w Katowicach.

Za swą działalność niepodległościową odznaczony został: w 1919 r. Krzyżem Walecznych, w 1920 r. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, w 1924 r. Śląskim Krzyżem Powstańczym, w 1928 r. Medalem Niepodległości, w 1957 r. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski¹⁸.

ADWOKAT ANTONI KLEJNOT (1902–1974). Urodził się 24 sierpnia 1902 r. Jego okres gimnazjalny przypadł na czas wyzwolania się Śląska Cieszyńskiego i Śląska Górnego spod obcego panowania. W tym czasie brał udział w licznych wystąpieniach patriotycznych polskiej młodzieży. Jego patriotyzm zauważony został przez przywódców powstań śląskich. Z ich inspiracji w czasie od lipca 1920 do maja 1921 Polski Komisariat Plebiscytowy w Bytomiu, powierzył mu kierownictwo referatu oświaty w miejscowym Polskim Komisariacie Plebiscytowym w Pszczynie.

¹⁸ Na podstawie opracowania adwokata J. Klyczki i adwokata A. Dzięcioła, oraz H. Rechowicza, *Sejm Śląski 1922–1939*, s. 308.

Będąc adwokatem w Chorzowie służył swą wiedzą polskim organizacjom społecznym i narodowym. Jego opinie prawne były zawsze obiektywne i przynoszące ich adresatom wymierne korzyści. Był osobą znaną i ogólnie szanowaną.

Z chwilą napaści Niemiec hitlerowskich na Polskę, mimo wycofania regularnych wojsk polskich ze Śląska, zgłosił się jako ochotnik do batalionu „Rudolf”, gdzie walczył z najeźdźcą na linii Chorzów – Łagiewniki, a następnie w Chełmie Śląskim. Podczas okupacji ukrywał się w Generalnej Guberni. 29 lipca 1942 r. został aresztowany wraz z żoną i osadzony w obozach koncentracyjnych: w Oświęcimiu, Gross Rosen, Sachsenhausen (Oranienburg). Zwolniony w 1943 r., wrócił do Chorzowa. Pracował jako zwykły robotnik w Fabryce Technicznych Wyrobów Skórzanych. Był członkiem Związku Walki Zbrojnej do czasu jej dekonspiracji.

Po rozgromieniu okupanta hitlerowskiego ponownie otworzył w maju 1945 r. kancelarię adwokacką. Niezależnie od pracy zawodowej poświęcał się pracy społecznej w dozwolonych przez komunistów organizacjach, służąc ich członkom bezinteresowną pomocą w różnych sprawach, między innymi ze stosunku pracy, w sprawach rentowych czy emerytalnych, także w sprawach karnych. Zmarł w dniu 17 kwietnia 1974 r.¹⁹.

ADWOKAT STANISŁAW KOBYLIŃSKI (1872–1937). Pierwszy polski adwokat w Zabrze (1907), wybitny działacz społeczny, późniejszy senator RP.

Urodził się 27 września 1872 r. w Kijewie w powiecie Chełmińskim na Pomorzu. Jego ojciec był właścicielem ziemskim. Studiował prawo na uniwersytetach w Berlinie, Kilonii i Wrocławiu. W czasie studiów w Berlinie wybrany został prezesem Towarzystwa Naukowego Akademików Polaków. We Wrocławiu był jednym z najaktywniejszych członków towarzystwa „Concordia” do którego należeli Wielkopolanie. Po jego rozwiązaniu przez władze pruskie w 1899 r., działalność swą kontynuował w Związku Młodzieży Polskiej „Zet”. Tam nawiązały się trwałe przyjaźnie z Kazimierzem Czapłą, Wojciechem Korfantym, Maksymilianem Wilimowskim, Konstantym Wolnym i wielu innymi późniejszymi działaczami polskimi. Do pracy w sądownictwie skierowany został – tak jak wszyscy podejrzani Polacy – z dala od skupisk polskich, w głąb Niemiec, wpraw do Colla, następnie do Bergen, potem do Verden an der Aller, a w końcu do Hanoweru. W miejscowościach tych pracował jako referendarz.

Po zdaniu egzaminu asesorskiego osiadł w Zabrzu gdzie w 1907 r. rozpoczął praktykę adwokacką. Jego wiedza prawnicza połączona z dotychczasową praktyką okazała się niezmiernie użyteczna dla miejscowej społeczności polskiej.

Sławę przyniósł mu proces karny, w którym bronił wraz z adwokatami Krzyżankiewiczem, Rożańskim i Wolnym stu członków Towarzystwa Katolickiego Mężów

---

¹⁹ Akta osobowe ORA; wspomnienia współczesnych.

i Młodzieńców z Zabrze, Biskupic i Rudy Śl., stojących pod zarzutem prowadzenia agitacji na rzecz Polski i oderwania Górnego Śląska od Niemiec. Sukcesem było uzyskanie wyroku uniewinniającego dla przeważającej większości oskarżonych.

W 1908 r. wybrany został na prezesa miejscowego gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, które pod jego kierunkiem rozwijało się bardzo prężnie. Działalność ta jednak ściągnęła na niego liczne represje ze strony władz niemieckich.

Był wspaniałym prelegentem na spotkaniach czy też zebraniach różnych polskich organizacji nie tylko w Zabrzu, lecz również i w innych miejscowościach przemysłowych Górnego Śląska. Wytypowany został na delegata do Polskiego Prowincjonalnego Komitetu Wyborczego Śląska.

Z chwilą wybuchu I wojny światowej 1914 r. powołany został do armii pruskiej. Po jej zakończeniu wrócił do Zabrze i ponownie podjął praktykę adwokacką oraz działalność społeczno-narodową. Jeszcze w 1918 r. został przewodniczącym Powiatowej Rady Ludowej w Zabrzu, a wkrótce potem wszedł w skład 15-osobowej Powiatowej Rady Robotniczej Zabrze. Brał udział jako delegat w Polskim Sejmie Dzielnicowym w Poznaniu. Wraz z Edwardem Rybarzem utworzył Polskie Centralne Biuro Informacyjne, którego celem było informowanie uczestników Konferencji Pokojowej w Paryżu o faktycznym położeniu ludności polskiej na Górnym Śląsku, a także udzielanie pomocy prawnej osobom poszkodowanym przez władze i bojówki niemieckie. Po plebiscycie wszedł w skład Mieszanej Komisji Delimitacyjnej wytyczającej granicę polsko-niemiecką w okręgu zabrskim, przy której reprezentował stronę polską.

Ponieważ na terenie Zabrze, które przypadło Niemcom, nie mógł pozostać, osiadł w Katowicach prowadząc tu praktykę adwokacką i notarialną. Nadal działał się społecznie. Był członkiem Okręgowej Rady Adwokackiej, a także prezesem w Katowickim Oddziale Związku Adwokatów Polskich. Z ramienia chadecji wszedł w skład Śląskiej Rady Wojewódzkiej, a nadto przez dłuższy czas był wiceprzewodniczącym Rady Miejskiej Katowic. W latach 1926–1927 był prezesem koła Chrześcijańskiej Demokracji na Zagłębie Dąbrowskie. Od 1926 r. był członkiem Rady Naczelnej Narodowego Związku Powstańców i byłych Żołnierzy. W 1930 r. wszedł w skład zarządu Związku Obrońców Śląska. W tym samym czasie wybrany został z ramienia chadecji senatorem RP. Po czterech latach z mandatu tego zrezygnował. Zmarł w dniu 14 maja 1937 r. w Katowicach i tu spoczął na cmentarzu przy ul. Francuskiej.

Za poniesione trudy i w uznaniu jego zasług odznaczony został kilkoma orderami, a jedną z ulic w Katowicach nazwano jego imieniem²⁰.

²⁰ W. Musialik, *Stanisław Kobyliński 1872–1937* (w:) „*Tobie Polsko*”, s. 231–235.

ADWOKAT BRUNON KUDERA (1876–1940). Urodził się 18 czerwca 1876 r. w Mysłowicach. Po ukończonych studiach w czerwcu 1903 r. Brunon Kudera zdał przed Sądem Apelacyjnym we Wrocławiu egzamin referendarski. Skierowany został do pracy w sądach: w Marchwicach na Dolnym Śląsku, w Nysie i Wrocławiu. Po zdanim egzaminu asesorskim w 1909 r. w Berlinie, dopuszczony został do wykonywania zawodu adwokackiego. Uprawnienia notarialne uzyskał 22 czerwca 1920 r.

W międzyczasie wcielony był do armii pruskiej, w której służył od 1 października 1914 r. do 15 stycznia 1919 r. w administracji szpitali polowych.

O ile każdy z wymienionych w tym opracowaniu adwokat był gorącym patriotą i przekonania swe dokumentował słowem i czynem, to Brunon Kudera nie mógł wręcz żyć bez polskich organizacji i bez czynnego udziału w pracach niepodległościowych. Nie było w Bytomiu polskiego zjazdu, konferencji czy wiecu, w którym by Kudera nie brał udziału i nie zabierał głosu. Od chwili gdy osiedlił się w Bytomiu zaangażowany był w Zw.G. „Sokół”, w Zjednoczeniu Zawodowym Polskim, w Związku Inteligencji Polskiej na Górnym Śląsku, w towarzystwach śpiewaczych. Był przewodniczącym Towarzystwa Przyjaciół Nauk, dyrektorem Uniwersytetu Ludowego w Bytomiu, członkiem Rady Nadzorczej Polskiego Banku Ludowego i Banku Parcelacyjnego oraz członkiem Rady Nadzorczej spółki czasopisma „Katolik” w Bytomiu. Wybrany w listopadzie 1919 r. do Rady Miasta Bytomia został przewodniczącym Polskiego Klubu Radnych. Nie oszczędzał się w działalności plebiscytowej jako doradca ze strony polskiej przy miejscowej placówce Międzysojusznicy Komisji Rządzącej i Plebiscytowej. Niejednokrotnie interweniował u jej miejscowych przedstawicieli w sprawach brutalnego postępowania szowinistów niemieckich względem miejscowej ludności polskiej. W czasie III powstania śląskiego uzyskał zgodę Komisji Międzysojusznicy i Rządzącej na utworzenie na dworcu kolejowym w Bytomiu stacji Polskiego Czerwonego Krzyża.

Mimo iż mieszkańcy Bytomia w absolutnej większości głosowali w plebiscycie 20 marca 1921 r. za Polską, miasto ostatecznie przypadło Niemcom. Kudera, tak jak i inni aktywni tutejsi polscy działacze uszedł na Polski Śląsk do rodzinnych Mysłowic. Tutaj z dniem 1 lutego 1922 r. otworzył kancelarię adwokacką. 19 sierpnia 1922 r. uzyskał nominację na notariusza. W międzyczasie, z dniem 2 czerwca 1922 r. mianowany został przez Radę Ministrów radnym Tymczasowej Rady Wojewódzkiej Województwa Śląskiego w Katowicach, w której czynny był do momentu ukonstytuowania się pierwszego Sejmu Śląskiego. W tym czasie wszedł też w skład Sądu Administracyjnego przy Śląskim Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach. Wiele czasu poświęcił sprawom organizacyjnym i gospodarczym w działalności Wydziału Powiatowego.

Należał do Chrześcijańskiej Demokracji, lecz nie angażował się w rozgrywki polityczne pomiędzy poszczególnymi polskimi stronnictwami²¹.

---

²¹ J. Mysiom, *Historia Diecezji Katowickiej*, s. 162.

Od 1924 r. Kudera poświęcił się pracy na rzecz swego rodzinnego miasta Mysłowic. Założył tu polskie organizacje, takie jak Ligę Morską, Ligę Rzeczną, Ligę Obrony Państwa. Interesował się harcerstwem, które wspierał radą i materialnie. Był aktywnym działaczem spółdzielczym. W 1927 r. był współzałożycielem Polskiego Banku Ludowego w Mysłowicach. Wybrany został wiceburmistrzem miasta, przy czym *de facto* organizował samodzielnie wszystkie większe przedsięwzięcia, jak urządzenie placu targowego, wybudowanie w miejsce dotychczas drewnianego, żelaznego i o wiele szerszego mostu na Przemszy, nowych wodociągów w Brzezince i wieży wodnej. W 1932 r. rozszedł się ostatecznie z adwokaturą. Nadal pozostał notariuszem. Za długotrwałą służbę w czerwcu 1938 r. odznaczony został brązowym medalem.

Po wybuchu II wojny światowej we wrześniu 1939 r. w okolicach Lwowa dostał się w ręce Rosjan i wraz z innymi osobami cywilnymi wywieziony został do Charkowa, gdzie przebywał w jednym z tamtejszych obozów. Zwolniony został z końcem stycznia 1940 r., wrócił w stanie całkowitego wyniszczenia psychicznego. Żył w obawie o życie swoje i życie dzieci. Wszystkie te okoliczności spowodowały jego przedwczesne zejście 11 lutego 1940 r.²².

ADWOKAT DR JAN MAINKA (1885–1941). Urodził się 25 grudnia 1885 r. w Gierałtowicach. Studiował w Genewie, Paryżu i Wrocławiu ucząc się, prócz prawa i ekonomii społecznej, również językoznawstwa. Po zdaniu egzaminu referendarskiego aplikował w sądach w Striegau (Strzegomiu) i w Gliwicach.

Po I wojnie światowej aktywnie uczestniczył w pracach na rzecz przyłączenia Górnego Śląska do Polski. Był delegatem Górnośląskich Rad Ludowych przy Polskim Komitecie Narodowym w Paryżu.

W 1920 r. jako ochotnik walczył w obronie wschodnich granic Polski. Z wojska został skierowany do pracy plebiscytowej na Górnym Śląsku. Pracował w wydziale administracyjnym Komisariatu Plebiscytowego w Bytomiu, a następnie w Komisariacie Plebiscytowym powiatu kozielskiego. W III Powstaniu Śląskim pełnił funkcję szefa Sądu Polowego przy Naczelnej Komendzie.

Od 1922 r. prowadził kancelarię adwokacką, a od 1926 r. do czasu wybuchu II wojny światowej również notarialną. Jako zdolny prawnik a równocześnie ekonomista łączący teorię z praktyką, skutecznie rozwijał drogeryjno-farmaceutyczną Spółkę Akcyjną „Deges”.

W czasie okupacji został przez Gestapo aresztowany i osadzony w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu. Oznaczono go numerem 20 081. Tam zmarł 30 sierpnia 1941 r.²³.

²² Akta osobowe ORA, a w nich: – życiorys własny z daty 15 maja 1933, życiorys odręczny Brunona Kudery napisany przez jego brata Jana po śmierci Brunona K.; opracowanie adwokata J. Klyczki.

²³ Z akt personalnych ORA w Katowicach w opracowaniu adwokata J. Klyczki.

ADWOKAT ANTONI ROSTEK (1887–1957). Antoni Rostek, syn Stefana i Weroniki z domu Kotula, urodził się 18 stycznia 1887 r. w Wojnowicach k. Raciborza. Od 3 roku życia wychowywał się w domu swego stryja dr. Józefa Rostka znanego na raciborszczyźnie działacza narodowego. Od bardzo wczesnych lat miał dzięki temu możliwość poznawania problematyki polskiego życia narodowego na ziemi raciborskiej. Był świadkiem niejednego zebrania w domu swego opiekuna, gdzie omawiano sprawy edycji jednego z pierwszych na Górnym Śląsku pism – Nowin Raciborskich. Poznał wówczas całe grono działaczy – współpracowników stryja. Niemiecka szkoła powszechna a później gimnazjum które ukończył w 1907 r. nie były w stanie zmienić ugruntowanego już światopoglądu. Wśród pedagogów znaleźli się bowiem ludzie tacy jak ksiądz katecheta Stefan Siwiec, którzy krzepili i umacniali polską świadomość narodową swych wychowanków. Po maturze Antoni Rostek rozpoczął studia prawnicze na uniwersytecie w Berlinie, a potem w Halle gdzie zdobył dyplom. Tytuł referendariusza uzyskał stając przed państwową komisją w Naumburgu w 1910 r.

Po powrocie na Górnym Śląsk rozpoczął praktykę sądową w Krapkowicach. Nawiązał wtedy kontakt z wybitnym działaczem katolickim, księdzem Pawłem Pośpiechem, który był polskim posłem do Reichstagu.

W lipcu 1914 r. Rostek powołany został do wojska – do służby pozafrontowej.

Po zwolnieniu z wojska zdał w Berlinie egzamin asesorski, a wkrótce potem uzyskał doktorat z zakresu prawa. W listopadzie 1918 r. jako delegat Górnego Śląska uczestniczył w poznańskim zjeździe prawników polskich. W grudniu tego roku wszedł w skład polskiej Powiatowej Rady Ludowej w Raciborzu.

Z początkiem 1919 r. otworzył kancelarię adwokacką w Raciborzu. Uczestniczył w tworzeniu szeregów POW GŚląska, był też członkiem tej organizacji. W okresie nasilenia terroru antypolskiego w związku z plebiscytem i powstaniem śląskimi około 500 działaczy polskich znalazło w Rostku swego obrońcę sądowego. Zorganizował on też akcję dożywiania dla uwięzionych w Raciborzu Polaków. W 1919 r. został wybrany do Rady Miejskiej w Raciborzu, gdzie przewodniczył frakcji polskiej.

Brał aktywny udział w przygotowaniach do plebiscytu jako współpracownik komisarza powiatowego Romana Strzody, później jako komisarz plebiscytowy na powiat raciborski. Pragnąc wpłynąć na ludność polskiego pochodzenia uczoną w szkołach jedynie w języku niemieckim, Rostek w 1921 r. zaangażował się w imieniu PKPlebiscytowego w wydawanie gazety polskiej.

W wyniku szyskan ze strony Niemców, Rostek po upadku III Powstania Śląskiego musiał uchodzić z Raciborza. Osiadł w Katowicach, gdzie prowadził kancelarię adwokacką do 1934 r. a następnie pracował jako notariusz.

Nadal zaangażowany w pracę społeczną został w wyborach komunalnych w 1926 r. wybrany do Rady Miejskiej w Katowicach z listy Polskiego Zjednoczenia Pracy Zawodowej i Społecznej. Należał do władz Ligi Morskiej i Kolonialnej, udzie-

łał się w ZPŚI. Był członkiem Rady Adwokackiej w Katowicach. Otaczał opieką uchodźców z terenów przyznanych Niemcom.

W 1939 r. musiał opuścić Śląsk i w czasie okupacji pod przybranym nazwiskiem ukrywał się w okolicach Krakowa. Po wojnie wrócił do Katowic i podjął pracę notariusza. Był członkiem zarządu Zrzeszenia Prawników Demokratów, współpracował z Instytutem Śląskim w Katowicach, a następnie Śląskim Instytutem Naukowym w Katowicach.

Zmarł 5 grudnia 1957 r.²⁴.

ADWOKAT DR LEONARD TCHÓRZEWSKI (1890–1968). Urodził się 6 listopada 1890 r. w Sokołowie w województwie krakowskim. W latach 1912 do 1914 należał do organizacji „Strzelec”, utworzonej na terenie Galicji przez Józefa Piłsudskiego, załączka późniejszych Legionów.

W 1918 r. ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim i uzyskał tytuł naukowy doktora praw. Po podziale Śląska przeniósł się do Rybnika. Mianowany został sędzią grodzkim i komisarycznym. W 1925 r. uzyskał wpis na listę adwokatów. Udzielał się społecznie w polskich organizacjach, opiekował się klubami sportowymi. Do 1939 r. prowadził kancelarię adwokacką w Rybniku. W roku 1934 wybrany został dziekanem Rady Adwokackiej w Katowicach, które to stanowisko piastował przez całą kadencję do kolejnych wyborów w 1938 roku. W latach 1938 do 1939 r. był członkiem Naczelnej Rady Adwokackiej w Warszawie.

W okresie okupacji przebywał za granicą. Jesienią 1939 r. zgłosił się we Francji do Armii Polskiej, z którą ewakuował się następnie do Wielkiej Brytanii, a od inwazji w Normandii w 1944 r. przebył szlak bojowy przez całe Niemcy. Do kraju wrócił w 1946 r. w randze majora.

W październiku 1946 osiedlił się w Katowicach i tu utworzył swą kancelarię adwokacką. W 1947 r. wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej. W wyborach samorządowych w 1947 r. wybrany został Wicedziekanem, którą to funkcję pełnił do lipca 1949 r. Wśród adwokatów, tak starszych jak i młodszych cieszył się wielkim szacunkiem. Zawsze uczynny, w swych działaniach roztropny, potrafił godzić zwaśnionych. Zmarł 19 czerwca 1968 r.²⁵.

ADWOKAT DR WŁADYSŁAW TEMPKA (1889–1942). Urodził się w dniu 22 sierpnia 1889 r. w Krakowie. Po ukończeniu studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim uzyskał 29 marca 1913 r. doktorat nauk prawnych. W okresie walk o wyzwolenie Górnego Śląska współpracował z polskimi działaczami w Bytomiu. W 1924 r. przeniósł się na teren Śląskiej Izby Adwokackiej z siedzibą w Chorzowie. Tutaj za-

²⁴ A. Grajewski, *Antoni Rostek 1887–1957*, (w:) „*Tobie Polsko*”, s. 424–426.

³³ Akta osobowe ORA w Katowicach.

słynął jako wspaniały mówca i organizator życia narodowego. Był zaufanym współpracownikiem Wojciecha Korfantego i jednym z czołowych przywódców chrześcijańskiej demokracji na Górnym Śląsku. Należał do zarządu Stronnictwa Pracy, a po śmierci Wojciecha Korfantego został obdarzony godnością prezesa tegoż stronnictwa. Z początkiem okupacji hitlerowskiej został przez Gestapo aresztowany i w lipcu 1942 r. w obozie koncentracyjnym Auschwitz wraz z grupą 72 Ślązaków rozstrzelany²⁶.

ADWOKAT JÓZEF WITCZAK, pseudonim „STURMIR” (1900–1987). Organizator POW na terenie powiatu rybnickiego i raciborskiego, zwolennik bezwzględnej walki zbrojnej we wszystkich trzech powstaniach śląskich, czołowy przedstawiciel sanacji w województwie śląskim, poseł do Sejmu Śląskiego II i III kadencji.

W młodości działał w konspiracyjnej organizacji Polskiej Obrony Górnego Śląska w powiecie rybnickim.

Był jednym z delegatów na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu. Po powrocie z Poznania, w styczniu 1919 r., wraz z innymi działaczami został aresztowany i osadzony w więzieniu raciborskim.

Józef Witczak brał czynny udział w I Powstaniu Śląskim w walkach pod Godowem i Gołkowicami. Po upadku powstania, pod pseudonimem „Sturmir”, kontynuował walkę partyzancką aż do 7 września 1919 r. Po przybyciu na Górny Śląsk wojsk koalicyjnych powrócił w rodzinne strony i zajął się pracą organizacyjną POW CŚląska. W II Powstaniu Śląskim, stojąc na czele IV. rybnicko-raciborskiego okręgu peowiackiego uczestniczył w potyczkach na terenie powiatu rybnickiego oraz w szturmie na Wodzisław Śląski.

Niezwykle zdolności organizacyjne wykazał Witczak w modernizacji form działania polskiego wywiadu wojskowego którym kierował z ramienia CWF. Z jego inicjatywy utworzono dwie ekspozytury peowiackiego wywiadu wojskowego: w Opolu i w Gliwicach. W okresie przedplebiscytowym Józef Witczak wszedł w skład DOP jako szef II wydziału wywiadowczego. Jego zasługą było rozszyfrowanie większej części organizacji paramilitarnych przeciwnika, a także doprowadzenie do aresztowania przez aliantów ich trzonu kierowniczego i wykrycia wielu niemieckich magazynów broni. Udało mu się także ustalić stan liczebny „Kampforganisation Oberschlesiens” na ok. 40 tys. ludzi. Doświadczenie wywiadowcze zaowocowało zwłaszcza w okresie III Powstania Śląskiego. Zorganizowany przez Witczaka system wywiadowczy przyczynił się do zaskoczenia Niemców w pierwszych dniach powstania. Sparaliżowało to ich ruchy i pozwoliło powstańcom na opanowanie sieci niemieckiego zaopatrzenia.

Po podziale Śląska Witczak wrócił do rodzinnej posiadłości i tam organizował pomoc dla uchodźców. Następnie podjął studia prawnicze w Poznaniu. Po ich ukończe-

---

²⁶ Akta osobowe ORA w Katowicach wg życiorysu opracowanego przez adwokata J. Klyczkę.

niu w latach 1926–1931 pracował w sądownictwie, a od 1 sierpnia 1931 r. prowadził własną kancelarię adwokacką w Katowicach. Aktywnie uczestniczył w życiu politycznym początkowo we władzach ZPŚl. a następnie w szeregach NPR. Należał do kręgu najbliższych współpracowników wojewody dr. Michała Grażyńskiego. Był posłem do Sejmu Śląskiego II i III kadencji. Pełnił funkcję przewodniczącego klubu NChZP – śląskiej odmiany Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem.

W okresie okupacji przebywał na emigracji, pełniąc służbę wojskową w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie. W 1940 r. wcielony został do 1. Dywizji Pancерnej Korpusu WP dowodzonej przez generała Maczka, w 1944 r. przeszedł szlak bojowy od Caen po Wilhelmshaven.

W 1946 r. wrócił do kraju. Zaraz po powrocie został aresztowany przez organa bezpieczeństwa i przetrzymywany w nieludzkich warunkach przez okres jednego roku, bez przedstawienia zarzutów i bez procesu. Uwolnienie swe zawdzięczał osobom, których w okresie międzywojennym bronił skutecznie w procesie karnym o antypaństwową działalność komunistyczną. Jego majątek spadkowy został upaństwowiony.

Zamieszkał z powrotem w Katowicach w małym dwupokojowym mieszkaniu. Od 1948 r. prowadził znów kancelarię adwokacką w tym mieście. Po 1950 r. przez wiele lat prowadził szkolenia aplikantów adwokackich z zakresu prawa wekslowego i czekowego.

Był członkiem Związku Weteranów Powstań Śląskich. W 1971 r. awansowano go do stopnia majora rezerwy ludowego WP. Za zasługi odznaczony został w okresie międzywojennym: Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Oficerskim Polonia Restituta, Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Krzyżem na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi I klasy, Krzyżem Powstańczym i odznaczeniem brytyjskim Campaign Star. Po 1956 r. otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski.

Zmarł 5 września 1987 r. w Katowicach. Pochowany jest w rodzinnym grobowcu w Jastrzębiu Zdroju²⁷.

ADWOKAT KONSTANTY WOLNY (1877–1940). Pierwszy polski adwokat w Gliwicach (1907), niestrudzony działacz społeczny i narodowy, współpracownik i przyjaciel Wojciecha Korfatego, współautor późniejszej ustawy o autonomii Śląska, pierwszy marszałek Sejmu Śląskiego.

Urodził się 5 kwietnia 1877 r. w Bujakowie pod Mikołowem. W gimnazjum poznał Wojciecha Korfatego. Razem założyli tajne kółko gimnazjalistów polskich

²⁷ J. Popera, *Józef Witczak* (w:) „*Tobie Polsko*”, s. 520–523, Inst. Śl. Opole 1981; J. Wyglenda, *Plebiscyt i Powstania Śląskie*, s. 25, 27, 41, 51, 56, 127, 131, 133; H. Rechowicz, *Sejm Śląski 1922–1939*, s. 175, 178, 210, 212–215, 218–219, 224–225, 228–229, 232, 234–235, 246–247, 255, 257, 261, 264, 300, 304; M. Anusiewicz, M. Wrzosek, *Kronika powstań Śląskich*, s. 90.

dla nauki i propagowania literatury i historii ojczystej. O tym, że za ojczyznę ponosi się ofiary przekonali się, kiedy ukarano ich karą 5 marek za to, że mieli na guzikach mankietowych i szpilkach krawatowych orła polskiego.

W 1898 r. rozpoczął studia medyczne we Wrocławiu. Wkrótce jednak przeniósł się na Wydział Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego. Tam ponownie spotkał się z Wojciechem Korfantym oraz z innymi działaczami narodowymi: Brunonem Kuderą, Jakubem Kowalczykiem, Janem Dembińskim i innymi. Wstąpił do Towarzystwa Akademików Górnoślązaków (TAG). W grudniu 1898 r. wraz z kolegami uczestniczył w poświęceniu pomnika Adama Mickiewicza w Krakowie. W styczniu 1899 r. organizacja ta, której był skarbnikiem, została przez władze pruskie rozwiązana. Wtedy celem uchronienia przed konfiskatą sprawozdań, protokołów i innych dokumentów a także swoich notatek, włożył je do obszernej koperty, zalakował i złożył na przechowanie w sądzie jako swój testament.

8 lipca 1907 r. rozpoczął praktykę adwokacką w Gliwicach. Często bezinteresownie bronił miejscową ludność polską przed władzami i sądami niemieckimi. Uczestniczył też skutecznie w obronie, wspólnie z adwokatami Kobylińskim, Różańskim i Krzyżankiewiczem, stu oskarżonych członków Towarzystwa Katolickiego Mężów i Młodzieńców w Zabrze, w wyniku której znaczna większość oskarżonych została uniewinniona i zwolniona z aresztu. W 1911 r. podjął się w Gliwicach obrony grupy gimnazjalistów wydalonych z uczelni za przynależność do tajnego związku. Dzięki jego zabiegom śledztwo zostało umorzone a do rozprawy w ogóle nie doszło. Sprawy te przyniosły mu ogromny rozgłos.

Poza prowadzeniem zawodowej działalności adwokackiej wiele czasu poświęcał pracy społecznej w różnych polskich organizacjach. Kiedy w maju 1909 r. utworzono w Poznaniu Towarzystwo Demokratyczne, później – Towarzystwo Demokratyczno-Narodowe, Wolny wraz z Korfantym i Cyrylem Ratajskim byli przedstawicielami Górnoślązaków w jego Radzie Głównej. W styczniu 1911 r. Konstanty Wolny wziął udział w wiecu w Królewskiej Hucie na którym zjednoczony obóz polski powołał do życia Stronnictwo Polskie na Śląsku. Wolny wybrany został do Rady Nadzorczej tej organizacji. Odtąd na stałe związał się z chrześcijańską demokracją.

Po wybuchu pierwszej wojny światowej został aresztowany i osadzony wraz z innymi działaczami śląskimi w twierdzy wojskowej w Nysie. Na skutek interwencji posłów polskich w Berlinie zwolniono go po dziesięciu dniach.

Po zakończeniu wojny wrócił na Śląsk i osiedlił się w Bytomiu. Tam włączył się w działalność tworzących się polskich organizacji. Mianowany został zastępcą Podkomisarza Naczelnej Rady Ludowej w Bytomiu, adwokata Kazimierza Czapli. Mimo określonych godzin pracy, był stale do dyspozycji. Mieszkanie miał bowiem wydzielone z części lokali biurowych. Po likwidacji Podkomisariatu bytomskiego Niemcom nie udało się aresztować jego przedstawicieli, gdyż ci już prace swe kontynuowali w Sosnowcu, na terenie wolnej Polski. Z chwilą utworzenia w miejsce Podkomisariatu NRL dla Górnego Śląska z siedzibą w Sosnowcu Komisariatu Rad Ludowych Śląskich, Wolnemu powierzono prowadzenie jego sekcji politycznej,

prasowej, sanitarnej oświatowej i kasowej. Nałożenie tak wielu obowiązków na jedną osobę wynikało z braku kadry.

Po zawarciu polsko-niemieckiej umowy amnestyjnej 1 października 1919 r. członkowie Komisariatu w osobach Czapla, Rymer i Wolny wystąpili do rządu polskiego o dotację w wysokości 3 milionów marek na zapomogi dla tych uchodźców, których niemieccy pracodawcy nie przyjmą z powrotem, pozostawiając bez środków do życia.

W październiku 1919 r. Wolny wrócił do Bytomia, gdzie wszedł w skład nowo utworzonego sekretariatu plebiscytowego. Zajmował się przygotowywaniem kadr i organizacją aparatu plebiscytowego na całym obszarze objętym plebiscytem. Komisarzem plebiscytowym został Wojciech Korfanty. Do Komisariatu powołał on przedstawicieli podstawowych ugrupowań politycznych. Zastępcami jego zostali: Konstanty Wolny (ChZL), Józef Rymer (NPR) i Józef Biniszkiwicz (PPS). Podczas nieobecności Korfantego zastępował go Konstanty Wolny z prawem decydowania o zakreślonych mu uprzednio zagadnieniach. Był także kierownikiem Wydziału Prawnego. Do jego obowiązków w tym zakresie należało udzielanie opinii prawnych, przygotowywanie ochrony prawnej Polakom ściganym przez władze niemieckie za działalność polityczną. Uczestniczył w charakterze protokolanta w przesłuchaniach szpiegów, fałszerzy czy kolaborantów.

Wraz z Korfantym i dr. Górskim redagował tzw. Białą Księgę na podstawie materiałów dostarczonych przez Wydział Wywiadowczy Komisariatu. Na jej treść składały się informacje o nadużyciach niemieckich, ich zbrojeniach, produkcji broni, niemieckich organizacjach wojskowych na Śląsku, stosowaniu terroru względem ludności polskiej przez bojówki niemieckie i innej działalności skierowanej przeciwko Polsce. Księga ta wręczona została przedstawicielom państw koalicyjnych na Konferencji w Spa.

Godziny grozy przeżyli pracownicy Komisariatu wraz z Wolnym w dniu 27 maja 1920 r., kiedy wielotysięczny tłum bojówkarzy niemieckich ściągnięty z różnych miejscowości dokonał napadu na hotel „Lomnitz”, w którym mieściła się siedziba Polskiego Komisariatu Plebiscytowego. Znajdowało się w nim wtedy zaledwie dwięciu pracowników i ośmiu uzbrojonych strażników. Na szczęście w porę przyszedł z pomocą oddział francuskich żołnierzy.

W połowie maja 1920 r. Korfanty utworzył przy Wydziale Prawnym Komisję Samorządową mającą na celu opracowanie Statutu Organicznego przyszłego województwa śląskiego. Jej przewodniczącym został Konstanty Wolny. Z ramienia rządu polskiego z Komisją współpracował prof. Józef Buzek. Opracowany projekt Komisja przedstawiła Sejmowi, a ten w dniu 15 lipca 1920 r. uchwalił Ustawę Konstytucyjną zawierającą statut organiczny województwa śląskiego. Władze polskie przyznając województwu śląskiemu autonomię, wzięły pod rozwagę dążenia ludu śląskiego do szerokiego samorządu oraz specyfikę tego regionu.

Przy Wydziale Prawnym Komisariatu Plebiscytowego polskie Ministerstwo Sprawiedliwości utworzyło swoją delegaturę celem zorganizowania przyszłego sądow-

nictwa na Śląsku. Delegaci współpracowali z Wolnym korzystając z jego bogatego doświadczenia i znajomości tutejszych realiów.

Po plebiscycie z 20 marca 1921 r. i III powstaniu śląskim Wolny zajęty był pracami w Komisji Likwidacyjnej Polskiego Komisariatu Plebiscytowego. Następnie pod koniec października 1921 r. zaangażowany był w prace Naczelnej Rady Ludowej Górnego Śląska. Od lutego 1922 r. uczestniczył w Genewie w komisji przygotowującej polsko-niemiecką konwencję dotyczącą ogółu zagadnień podzielonego Górnego Śląska.

Po powrocie do kraju w połowie kwietnia 1922 r. został członkiem Tymczasowej Śląskiej Rady Wojewódzkiej w Katowicach. W tym czasie przeniósł się na stałe do Katowic, gdzie wraz z adwokatami Janem Mildnerem i Mroczkowskim otworzył kancelarię adwokacką. Jednocześnie został notariuszem przy Sądzie Okręgowym w Katowicach. Za swe zasługi odznaczony został Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta. W wyborach do Sejmu Śląskiego uzyskał mandat z ramienia ChZL. Sejm powierzył mu funkcję marszałka, którą sprawował też w drugiej i trzeciej kadencji. Był negatywnie ustosunkowany do przewrotu majowego Józefa Piłsudskiego. Jego głównym oponentem politycznym był przewodniczący NChZP, młodszy od niego o ponad dwadzieścia lat adwokat Józef Witczak.

Konstanty Wolny był twórcą biblioteki sejmowej, która do niedawna jeszcze istniała pod nazwą Biblioteki Śląskiej. W 1935 r. posiadała ona 79 120 woluminów. Patronował artystom, organizacjom społecznym, kulturalnym i sportowym. Zawód adwokata wykonywał w ograniczonym zakresie do 1932 r. Był wysokiej klasy notariuszem i autorem szeregu rozpraw drukowanych na łamach „Przeglądu Notarialnego”.

Uchodząc przed hitlerowcami 2 września 1939 r., po blisko dwóch tygodniach dotarł do Zaleszczyk. Mimo namowy przyjaciół nie przekroczył jednak granicy. Wrócił do Lwowa i tu wraz z innymi uchodźcami ze Śląska założył Śląski Komitet Uchodźców. Te przeżycia nadweryżyły jego zdrowie. Przyczyniła się też do tego depresja po klęsce Francji. Umieszczony został w miejscowym szpitalu ubezpieczalni społecznej. Opiekował się nim jego krewny, również działacz śląski dr Henryk Jarczyk. Organizm jego jednak był zbyt osłabiony. Umarł w dniu 9 listopada 1940 r. i pochowany został na cmentarzu lwowskim w grobowcu jezuitów²⁸.

Jan Polewka

---

²⁸ J. Lipońska-Sajdak, *Konstanty Wolny marszałek Sejmu Śląskiego*; B. Cimała, *Konstanty Wolny 1877–1940*, (w:) „*Tobie Polsko*”, s. 527–532; W. Borth, *Naczelna Rada Ludowa na Górnym Śląsku 1921–1922*; J. Wyglenda, *Plebiscyt Powstania Śląskie*, s. 16, 83, 144; M. Andusiewicz, M. Wrzosek, *Kronika powstań śląskich 1919–1921*, s. 78, 79, 104, 111; H. Rechowicz, *Sejm Śląski 1922–1939*, s. 12, 22, 24, 47, 50, 90, 91, 98, 108, 116, 129, 128, 136, 164, 177, 184, 187, 210, 218, 219, 236–238, 243, 257, 294, 300, 394, 311.